

**EKSPERIMENT BULJKES:
"grčka republika" u Jugoslaviji
1945-1949**

Sporazum u Varkizi je trebalo da stvori uslove za političko rešenje krize u Grčkoj i kraj krvavih sukoba koji su izbili u decembru 1944. u Atini. Uključivao je i razoružanje jedinica ELAS-a . Zauzvrat, pripadnicima ELAS-a osumnjičenim za "ratne zločine" bila je obećana amnestija.¹ Dogovoreno u Varkizi najradikalniji pripadnici ELAS-a smatrali su i tumačili kao "kapitulaciju". Za nekoliko hiljada pripadnika ovog pokreta novo stanje od sredine januara (i prekida vatre), odnosno, sredine februara 1945. (kada je ugovor potpisan), bilo je neprihvatljivo i radije su se odlučili na emigraciju. Većina je izabrali odlazak u Jugoslaviju, gde su se pridružili već postojećim izbegličkim grupama; Bilo je i onih koji su otišli u Bugarsku i Albaniju. Većinu su činili pripadnici ELAS-a iz pograničnih područja, većinom Grci ali i brojni ("Slavo-") Makedonci.

Za emigrante i izbeglice su osnivani prihvatni i stalni logori pre svega na teritoriji N.R. Makedonije. Jedan privremeni prihvatni logor za izbegle ELAS - ove pripadnike se nalazio u Kumanovu u maju 1945. iz kojega je 25. maja 1454 lica prebačeno u Vojvodinu.² Centar u Kumanovu je osnovan po naređenju skopske vojne oblasti i bio je pod komandom vojnog područja za Kumanovo. Sličan centar postojao je u Tetovu i nekim drugim mestima u NR Makedoniji (Bitolj, Veles, Prilep, Sv. Nikole). Brigu o prvom smeštaju, ishrani, odeći i obući kao i zdravstvenoj zaštiti izbeglica na sebe su preuzele vojne i lokalne civilne vlasti i mesne "masovne organizacije" (Antifašistički front žena, Narodna omladina, Narodni front i slične). Ove grupe bile su, uz nove pridošlice, jezgro iz koga je nastala, nedaleko do Novog Sada" grčka komuna", u Buljkesu bivšem folksdojčerskom selu.

¹ R. Clogg, *A Concise History of Greece*, 137.

² ASMIP,PA, Grčka, f 21, d 1, pov. 2745, K. Petrušev, ministar unutrašnjih poslova NR Makedonije MUP-u DFJ, br. 4008, 20. VI 1945.

Buljkes će u tako u međususedskom hladnoratovskom propagandnom sukobljavanju za kraljevsku vladu u Atini i njene pristalice u sebi sažeti sve ono što je stvarno ugrožavalo njen položaj, pretvarajući se u kvintesencu "komunističkog zla". Jedno vojvođansko selo i njeni privremeni stanovnici zahvaljujući propagandnom ratu vođenom između Atine i Beograda, njihovim otpužbama i protivoptužbama pred međunarodnim organizacijama, je postalo poznato i na sebe je privuklo pažnju svetske štampe, raznih međunarodnih komisija, obaveštajaca i diplomatije. Posebno značenje dobilo je u vreme izbijanja jugoslovensko-sovjetskog sukoba. Oko sudbine njegovih stanovnika, zbog prihvatanja informbirovske argumentacije njegovog rukovodstva i većine članova zajednice, bila je vođena i oštra rasprava 1948. i 1949. visokih rukovodilaca KPJ i KPG, koja je dovela krajem leta 1949. do njenog raseljavanja i gašenja.

Do prebacivanja grčkih izbeglica u Bačku i stvaranje izbegličke zajednice došlo je, po jednoj tvrdnji, posle molbe i obraćanja rukovodstva KPG jugoslovenskom partijskom vrhu.³ Nadzor nad ovim poslom imala je jugoslovenska UDB u kojoj je "grčke poslove" vodio general Jovo Kapičić.⁴

Posle kratkog zadržavanja u Novom Sivcu 2.702 emigranata početkom juna prebačeno je u Buljkes, i smešteno u 625 praznih kuća.⁵ Stanovnike sela činili su pre svega starešine i borci ELAS - a i aktivisti njegovih političkih organizacija sa članovima porodica.⁶

Broj stanovnika sela je bio promenljiv: za deo izbeglica selo je bilo centar odakle su u grupama odlazili u druga mesta u Bačkoj (u Sontu - 125, Crvenku - 50, Novi Sad -

³ Risto Kirjazovski, *Makedoncite i odnose na KPJ i KPG (1945-1949). Oficijalni dokumenti so komentari*, Skopje 1995, 10.

⁴ V. izjavu Jova Kapičića u magazinu *Krug*, 7, "Udba je spasla Jugoslaviju", s. 65, 1999.

⁵ Dragan Kljakić, *Izgubljena pobeda generala Markosa. Građanski rat u Grčkoj 1946-1949. i KPJ*, Beograd, 1987, 189.

⁶ R. Kirjazovski, n.d. 10

214). Jugoslovenske vlasti su nazad u Grčku vratile 96 lica.⁷ U jednoj zvaničnoj jugoslovenskoj publikaciji o izbegličkom pitanju s početka 1949. naveden je broj od "oko 6.000 Grka" koji su našli u Buljesu "... svoj novi dom, krov nad glavom, posao i hleb".⁸ Raspoloživa dokumenta ne potvrđuju da je u selu ikada broj stanovnika bio ovako visok.⁹ Uglavnom, kretao se između 3 - 3,5 hiljada. Najveći broj stanovnika - koji je moguće dokumentovati - Buljes je dostigao u junu 1946 - 4.023 lica,¹⁰ ali se pretpostavlja da je na kraju postojanja buljeske "komune" u leto 1949. u njoj bilo oko 4.500 stanovnika.¹¹

U pomenutoj publikaciji Jugoslovenskog crvenog krsta je navedeno, kako je "osnovni zakon ove zajednice (...): svi ljudi sposobni za rad obavezno rade".¹² Ovu svoju obavezu stanovnici Buljesa ispunjavali su od leta 1946. godine na 3,500 jutara bačke oranice koja im je dodeljena na korišćenje od strane jugoslovenske države, sa nadom da bi izbeglička zajednica mogla barem jednim delom sama da se prehranjuje.

Većina radno sposobnih lica (oko 2000) bila je zaposlena u poljoprivredi, koja je od samog početka bila kolektivistička. Poljoprivredna ekonomija Buljesa je dobila i svoj stočni fond (goveda, svinje, ovce), kao i nešto poljoprivredne mehanizacije; osnovane su farme živine i odgajalište kunića. To je znatno popravilo stanje koje je vladalo prvih meseci života u selu a koje je u jednom izveštaju Mitru Bakiću, sekretaru jugoslovenskog Predsedništva vlade, opisala Veselinka Malinska, poslanik Skupštine NR

7 AJ, ASKJ, KMOV, Grčka - IX, 33/V, 246 -267, 1946 - 1973, k 14, Elaborat o izbeglicama iz Egejske Makedonije; Ovaj dokument je širopko koristio Momčilo Mitrović u svom radu "Egejski Makedonci u Jugoslaviji 1945-1960", *Tokovi istorije*, 3-4/1997, 185 - 200.

8 *Jugoslavija za izbeglice - La Yougoslavie pour les re'fugie's de Grece*, Beograd 1949, izdanje Crvenog krsta Jugoslavije, 12.

9 Ovaj broj navodi i R. Kirjazovski, n.d. 10.

10 Elaborat...

11 *Borba*, 5. IX 1949, "Špekulanstki podvizi i teror Zaharijadisovih ljudi nad grčkim izbeglicama u Buljesu". U ovom članku se broj od 6.000 objašnjava namernim davanjem podataka jugoslovenskim vlastima o većem broju stanovnika sela da bi se dobile veće količine hrane i druge robe, sa kojia je rukovodstvo Buljesa kasnije trgovalo. Broj od 6.000 navodi i D. Kljakić, *Izgubljena pobeda generala Markosa*, 189.

12 *Jugoslavija za izbeglice*, 12.

Makedonije.¹³ Ona je stekla utisak da je život u selu dobro organizovan i da u njemu vlada "dobro i optimističko raspoloženje" (organizovani su razni kursevi, zabavni i kulturni život) ali je nedostajalo ogreva za zimu i životinja za vuču zaprega, pa su često ljudi bili sami prinuđeni da vuku kola. Malinska je skrenula pažnju da je jedna grupa od oko 150 izbeglica remetila rad zajednice i nije želela da radi, jer su njeni članovi - kako je tvrdila - bili naklonjeni grčkoj vlade i podržavali "englesku politiku prema njoj". Povoljno je izveštavala i o odnosima Grka i (Slavo-) Makedonaca. Oni koji su tražili da budu prebačenu u NR Makedoniju, gde im se nalazila rodbina, optuživani su od svojih drugova za "dezertstvo".

Sasvim drugu sliku međunacionalnih odnosa u Buljesu daje izveštaj Arbadžisa Kalikratisa od 2. novembra 1945. godine napisan za CK KPM (?), u kome se detaljno analizira duboka razlika u shvatanju rešenja "makedonskog pitanja" Grka i "Slavomakedonaca", ali i onim među samim Makedoncima.¹⁴

Stvaranjem Buljeske "komune" stvoreni su uslovi i za izvođenje jednog ideološkog i društvenog eksperimenta u malom, koji je mogao da pruži i potvrdu ispravnosti ideološko - političke argumentaciju o prednostima kolektivističkog modela. Zatvorenost buljeske zajednice i njena izdvojenost iz jugoslovenskog okruženja, bez obzira na njegove tadašnje veoma slične procese (kolektivizacija, zadruge, i sl.), dopušta da se o njoj govori kao o posebnom, radikalnom (anti-)utopijskom "grčkom komunističkom eksperimentu", izvedenom – imajući njegov ograničeni obim – "in vitro".

Ova politička "samouprava" izbegličke zajednice i prepuštanje vođenja svih poslova u selu grčkom rukovodstvu, nemešanje jugoslovenskih vlasti (barem ne direktno i vidljivo), učinili su da se o Buljesu govorilo i pisalo kao o "sedmoj republici" i u Jugoslaviji.

¹³ AJ, A CK SKJ, KMOV, Grčka, IX, 33/V- 248 - 267, k 14, 1946 -1973, Veselinka Malinska poslanik Skupštine NR Makedonije Mitru Bakiću, gen. sekretaru Predsedništva Vlade DFJ, 11. XI 1945; M. Mitrović, n.d. 190.

¹⁴ AJ, A CK SKJ, KMOV, Grčka, IX, 33/V-248-267, k 14,1946-1973, Izloženia za situacijata vo s. Bulikes-Voivodina na Makedoncite - Slaviani, od Arbadžis Kalikratis, Skopje 2. XI 1945.

Buljkesom je "čvrstom rukom" upravljao odbor, na čijem čelu je do sredine 1947. godine bio aktivist KPG Mihalis Paktasidis.¹⁵ "Predsednik zajednice izbeglica" (Odbora) 1947. bio je Mihail Terzis,¹⁶ a u poslednjem periodu postojanja zajednice, 1948. i 1949. - Aleksis - Lefteros Macukas (Barba Leksis). Predsednika, ostale rukovodioce mesta i partijski komitet je postavljao CK KP Grčke. Partijska organizacija je imala status atinskog komiteta KPG. Odbor je rukovodio svim privrednim delatnostima preko uprave seljačke radne zadruge i dve direkcije (Direkcije za poljoprivredu i Glavne direkcije za radionice). U Novom Sadu Odbor je imao i svog "glavnog trgovinskog poverenika".¹⁷

Međutim, iza idilične slika izveštaja o prvim mesecima u Buljkesu, i propagandnih tekstova o "novom životu", krilo se nezadovoljstvo zbog načina na koji je od početka upravljano izbegličkom zajednicom, i stalno prisutnih, samo privremeno potiskivanih, unutrašnjih podela. Vlast u Buljkesu je raspolagala i efikasnim "izvršnim organom" - sopstvenom službom bezbednosti, oruđem stalne kontrole, represije i samovolje. U jednoj oštroj kritici stanja u Buljkesu s početka novembra 1945, (sa kojom je bio upoznat jugoslovenski politički vrh) čiji je autor bio G. Karanikolas, jedan od njegovih prvih stanovnika, podsećano je da je pred odlazak u Vojvodinu rukovodstvo obećavalo "... da će (nam) se popraviti uslovi života", "...dobiće stanove i biće otvorene škole".¹⁸ Ali, po dolasku "odmah je započela kavga". Na silu su novi stanovnici terani na rad na njive, a onaj "koji nije otišao nije mu davana hrana"; uvedeni su upotrebi slogani koji su opravdavali ovakvu praksu: "ko ne odlazi na rad pomaže fašizam", "ko ne radi nije narodni borac". Dolazilo je do fizičkih sukoba i napada "frakcionaša" na neke od istaknutih ELAS-ovih oficira. U svojoj ogorčenoj kritici stanja u Buljkesu, Karanikolas je optužio rukovodstvo sela da je njegovim stanovnicima "odmah zabrani(1)o da govore sa

¹⁵ R. Kirjazovski, n.d. 52.

¹⁶ AJ , A-CK SKJ, KMOV, Grčka, IX, 33/V-248-267, 1946-1973, k 14, Rad Potkomisije Anketne Komisije u Buljkesu, 2. IV 1947.

¹⁷ D. Kljakić, n.d. 189.

¹⁸ AJ A-CK, SKJ, KMOV, Grčka, 1946 - 1973, IX, 33/V-248-267, k 14, 11493, Izloženie za položenieto na Bulikes -Voivodina, G. Karanikolas, Skopje 2. XI 1945.

Srbima i Srpkinjama kao i sa našim drugaricama". Zbog nezadovoljstva počela su bekstava, pa je tako i on pobjegao ali su ga bez dozvole za kretanje "uhvatili Srbi" (jugoslovenske vlasti), vraćen je nazad, gde je bio zatvoren od strane "I.T.O." (Službe bezbednosti). U zatvoru je bio svedok surovog premlaćivanja drugih zatvorenika. Opisivao je stanje "kao iz dana u dan sve lošije. Drugovi su postali nervozni i padali su na zemlju od terora i muka. Svi misle na svoje kuće i govore da su za te ljudoždere žrtvovali svoje živote". Rukovodstvo u Odboru je za saradnike izabralo svoje ljude "i kada su bili izbori teraju na silu da izabere(š) osobe što će ti posočat i to na silu: ako progovoriš kazaće ti da si frakcionaš i odmah će te odvesti u zatvor". Skretao je s gorčinom pažnju i narazličite uslove života i raslojavanje; oni koji su radili u upravi sela "...hranili su se odvojeno i bolje, pošto su umno radili i izmučili su se, a drugovi koji rade na njivama ne muče se i treba da jedu samo pasulj i šetaju goli i bos, bez cigareta i promorani da skupljaju po ulicama odbačene pikavce iz njihovih kancelarija, kao da su zarobljenici fašista, ili kao da se nisu borili za jedan novi život i slobodu. Takve fašističke mere koje zabranjuje komunizam upotrebljavaju oni drugovi ".¹⁹

U izveštaju trojice (slavo-)makedonskih ELAS-ovaca o stanju u Buljkesu 1945. godine grčka uprava logora je optuživana za nacionalnu netrpeljivost i loš postupak prema stanovnicima. Oni su takođe pisali o zabrani dodira sa licima koja nisu iz Buljkesa (stanovnicima susednih sela). Još na putu za Vojvodinu bile su uvedene stroge mere kontrole transporta i zabrana njegovog napuštanja. Oni koji su želeli da se vrate u NR Makedoniju nazivani su izdajnicima, i njihov postupak je ocenjivan kao šovinistički. Po dolasku u Buljkes naseljenici su od svog Odbora upozoreni da će se neodobreni pokušaji udaljavanja iz atara mesta kažnjavati zatvorom kao bekstvo i dezertiranje. Stefo Pasakijotidi, Toljas i Josif Toronid - Alkis naveli su da je u Buljkesu bilo " oko 100 pripadnika tajne policije koja nas je pratila, (i) koja je bilasastavljena od sumnjivih

¹⁹ Isto.

elemenata. Postoji i zatvor, gde su zatvarani svi drugovi koji žele da idu u svoja mesta i da se bore u blizini svog naroda" .20

Jugoslovenske vlasti dopustile su tokom leta i jeseni 1945. stranim novinarima posete Buljkesu. Davanje odobrenja za ove posete imalo je prvenstveno svrhu da razuveri Zapad da se u stvari radi o "vojnom logoru" zatvorenom za strance u kome se njegovi stanovnici drže pod prinudom. U avgustu su selo posetili sovjetski, američki, francuski i čehoslovački izveštači; u oktobru su organizovane posete za američke, švajcarske i francuske novinare. U julu 1946. u Buljkesu se pojavila i jedna novinarka "Kineskinja koja radi za Čang Kaj Šeka u Moskvi". Vladimir Velebit, zamenik jugoslovenskog ministra inostranih poslova je smatrao da su novinari koji su bili u Buljkesu u oktobru 1945. "pisali neprijateljski o poseti logoru, ali bez posebnih izmišljanja" .21

Jugoslovenske vlasti su nastojale da buljkesku "komunu" osposobe za različite privredne aktivnosti. Osim u poljoprivredi njenim stanovnicima pružena je mogućnost da rade u radionicama koje su trebale da pokriju svojim proizvodima i uslugama deo potreba stanovništva a preostalu robu ponude jugoslovenskom tržištu. Sredinom 1946. u selu su radile: krojačka radionica (sa 45 radnika), obućarska (sa 40), brijačka (sa 55), kolarska (sa 15), mašinbravarska (sa 41) i zidarska brigada (sa 164 radnika). Selo je imalo i industrijski pogon za preradu kudelje. Za tadašnje jugoslovenske okolnosti radionice su bile dobro opremljene mašinama i alatom. Iste, 1946. godine je osnovana i seljačka radna zadruga. Zajednica je imala bolnicu u kojoj je radilo 54 lica (lekari i drugi personal). Van sela je 1947. bilo zaposleno 290 lica.22

Od velike političke i propagandne važnosti ne samo za grčku zajednicu u Buljkesu već i za sve izbeglice u Jugoslaviji ali i ceo antivladin pokret u Grčkoj bila je štamparija u kojoj je bilo zaposleno 20 tipografa i tehničara. U njoj su štampani list *Glas*

20 AJ, A-CK. SKJ, KMOV, Grčka, IX, 33/V-248-267, 1946-1973, k 14, pov. 11495, Izloženie, bez datuma (juli?) 1945.

21 SMIP, PA, Grčka, 1947, f 43, d 6, pov. 42692, V. Velebit J. Đerđi (Atina), 14. II 1947.

22 M. Mitrović, n. d., 191, tabela.

Buljkesa (Foni tou Boulkes) koji je izlazio triputa nedeljno, u tiražu do 500 primeraka, organ organizacije KPG *Borac* i dečiji mesečnik *Pionir*" (*Te aitoupoula*), školske knjige, razni priručnici, propagandna literatura, poneki prevedeni naslov iz književnosti sa srpskog na grčki.²³ Buljkes je imao osnovnu školu i nižu gimnaziju sa nastavom na grčkom, knjižaru, pozorište, bolnicu, bioskop. U selu je postojao i dom za decu bez roditelja do tri godine starosti. Iz sela su odlazile i dobrovoljne radne brigade na izgradnju železničke pruge Brčko - Banović i Šamac - Sarajevo²⁴

Među izbeglicama bilo je 1946. i 14 profesora, 43 učitelja, 32 agronoma, 6 lekara, 18 oficira, 25 muzičara, čak 300 kuvara i kelnera, 320 svinjara i čuvara goveda. Međutim, mora se imati u vidu, bez obzira na podatke o njihovom ranijem zanimanju, da su brojni stanovnicima sela bili pre svega (bivši) pripadnici komandnog i boračkog sastava ELAS-a, čiji je značaj i ratno iskustvo od početka građanskog rata u Grčkoj 1946. za ustaničku Demokratsku armiju Grčke (DAG) bio od velikog značaja.

U selu je 1946. bilo svega 161 žena i 30 dece, od koje je 22 rođeno u Jugoslaviji. Ovaj odnos će dolaskom novih izbeglica iz drugih logora biti takođe izmenjen. Od raznih bolesti, posledica ranjavanja ili policijske torture u zatvorima u Grčkoj, umrlo je do sredine 1946. godine 13 lica.²⁵

U jednom nedatiranom popisu pitanja vezanih za problem izbeglica u Vojvodini, posebno su izdvojeni problemi nezadovoljavajućeg odnosa grčkog rukovodstva prema zahtevima slavomakedonskog (manjinskog) dela stanovništva sela. Tražen je odgovor "odozgo" (Pokrajinski Komitet KP i UDB u Novom Sadu) da li dozvoliti odlazak bivših boraca i ranjenika - Makedonaca iz Buljkesa u makedonska sela Gakovo i Kruševlje i kako naterati grčki Odbor u Buljkesu da primi učiteljicu za makedonsku decu koja je upućena iz Skoplja, koja je odbijena pod izgovorom "da nemaju potrebe, makar da imaju

²³ Isto, 189, 190; *Jugoslavija za izbeglice*, 13, 14.

²⁴ *Jugoslavija za izbeglice*, 12, 13.

²⁵ Isto, 8,9. U pristupačnoj dokumentaciji nema podataka o smrtnosti za kasniji period.

preko 100 dece u maked.(onskim) odeljenjima, a ima 50-60 dece makedonske, koja uče u grčkim odeljenjima".²⁶

Nastojanja da komuna bude privredno samodovoljna, i oslobodi jugoslovenske vlasti velikih troškova njenog izdržavanja u oskudnim i gladnim posleratnim godinama, brzo se pokazalo kao neostvarljivo. I pored relativno velikih površina zasejanih različitim poljoprivrednim kulturama, selo je potpuno ostalo zavisno od pomoći u hrani koja je stizala od Jugoslovenske armije (pre Komande III armije), pokrajinskih organa Vojvodine, UNRR-e, Uprave narodnih dobara i drugih državnih organa. Slično je bilo i sa snabdevanjem odećom, obućom i ostalim potrepštinama.

Stanovnicima Buljkesa su početkom 1947. redovno isporučivane mesečne količine od 15.000 kg suvog mesa, 2.000 kg soli. Mesni odbor je od Glavnog izvršnog odbora AP Vojvodine tražio mesečno i 10.000 kg kupusa, 500 kg luka, 800 kg šećera, 140 kg , 4.000 kg masti.²⁷ Isporučeno je 5.000 kg ulja, dok su potraživanja od 4.880 kg pasulja izdvojena iz rezervi semena za setvu. Zahtevali su i 10.000 kg pirinča koji je zbog oskudice izdvojen od trebovanja za bolnice (po 200 kg). Takođe, obezbeđeno je bilo 2.000 pari odela, 1.000 radničkih kombinezona, 8.000 košulja, 8.000 pari donjeg rublja, 12.000 pari čarapa, 1.000 zimskih kaputa, 1.000 majica, 1.000 metara tkanine za pantalone, 2.000 ćebadi, 2.000 slamarica i 1.000 kg đonova.

Postojala je namera da se privredne aktivnosti u Buljkesu uklope u planske zadatke jugoslovenske privrede pa je u tu svrhu određeno zaduženja i u ispunjavanju prvog Petogodišnjeg plana. Radionice u selu snabdevane su sirovinama preko Glavnog odbora AP Vojvodine (koža, tekstil, metalni proizvodi).²⁸ Od Planske komisije NR Srbije za 1948. godinu dobijene su sirovine za proizvodnju 22.000 pari cipela, 1949. 30.000 kudeljnih i 3.000 kožnih amova. Međutim, predano je samo 4.000 pari cipela dok su

²⁶ AJ, A CK SKJ, KMOV, Grčka, IX, 33/V-248-267, k 14, 1946-1973, Pitanja i problemi koji se postavljaju u vezi sa izbeglicama iz Gakova i Kruševlja, kao i iz Buljkesa, b.d.

²⁷ AJ A-CK SKJ, KMOV, Grčka, IX, 33/V-248-267, 1947-1973, k 14, 13312, pom. ministra Jakša Bogdanović ministru trgovine i snabdevanja (NR Srbije), 4. II 1947.

²⁸ M. Mitrović, n.d. 193, 194.

ostale, kako su rukovodioci buljkeskog Odbora izjavljivali, slali u Grčku. Selu je razrezan 1948. i porez na dohodak za 1948. u visini od 5. miliona dinara koji nije plaćen.

Odsečenost i samoizolacija grčke izbegličke zajednice u koju je "iz spoljašnjeg okruženja" bilo teško ući i iz nje izaći, pojačana je i činjenicom da je Odbor, preuzevši ulogu "autonomne vlade", štampao sopstveni novac. On je bio u opticaju u "komuni" u iznosu od ukupno 9, 253. 255 dinara.²⁹ Količina "buljkeskih dinara" odgovarala je ukupnoj sumi mesečnih plata svih zaposlenih, i na taj način je stvarana rezerva jugoslovenske valute koja je korištena u trgovini van sela.

Ono što je pažljivo skrivano od očiju javnosti, o čemu je uprkos tome najviše reči u protestima i optužbama koje su stizale iz Atine i zapadnih zemalja, bila je delatnost vojne škole ("vojna akademija"), u kojoj su obučavani oficiri za komandna mesta u DAG.. Sredinom 1946. u ovoj školi bilo je 112 polaznika.³⁰ Ova, kako je nazivana "Škola za opšte obrazovanje" bila je u stvari sistem kurseva iz različitih vojnih disciplina (najmanje 4 za 3 meseca) i kroz nju je samo do početka 1947. prošlo oko 600 polaznika.³¹ Pored ove konspirativne vojne škole u selu je delovala i partijska škola u kojoj je u polugodišnjim ciklusima nastavu pohađalo stalno 30 do 40 članova KPG, kojih je u selu bilo 1947-1948. oko 2800, od kojih oko 1000 članova partijskog podmlatka.³²

Iz sela su posle završene obuke borci i oficiri upućivani u Grčku gde su raspoređivani u jedinice DAG. Tako je "Ivan" iz Sofije javio 4. novembra 1946. o odlasku iz Buljkesa preko Bugarske u Istočnu Trakiju dve grupe od 50 ljudi, kao i da je Georgi Dimitrov zabranio dalje prebacivanje tim pravcem.³³ Iz sačuvanog pregleda dolazaka i odlazaka iz Buljkesa i drugih promena brojnog stanja stanovnika od juna 1946.

²⁹ AJBT, I-3-b/279, Novčano blagajničko poslovanje, bez datuma (leto 1949). U članku o Buljkesu u *Borbi*, "Špekulantski podvizi..." od 5. IX 1949, objavljen je podatak da je 1. I 1949. u opticaju bilo 7, 173, 735 dinara, a 8. I pušteno je u opticaj još 1, 988.000 dinara, a do 30. maja još 91.520 dinara.

³⁰ Elaborat.; M.Mitrović, n.d. 189.

³¹ AJ, SKJ, KMOV, IX-33/V, Brojno stanje Grka u Vojvodini.

³² Isto.

³³ AJBT, I-3-b/246, telegram Ivana, 4. XI 1946.

do marta 1947. može se naslutiti i obim prebacivanja svršenih kursista vojne škole u Grčku.³⁴

U izveštaju potpukovnika UDB-e Voja Biljanovića svome šefu Aleksandru Ranković od 18. novembra 1946, izneseni su precizni podaci o prebacivanju materijala i ljudstva iz Jugoslavije u Grčku, pa tako i onih koji su stizali iz Buljesa. Biljanović je naveo da je UDB-a početkom novembra preuzela "...potpunu kontrolu nad prebacivanjem ljudstva na drugu stranu, kao i sve kurirske veze" i da je u tu svrhu organizovano tri kanala (preko Đevđelije, Dojrana i Bitolja). Takođe, da "... iz Buljesa svaki drugi dan stiže po 20 do 25 ljudi za prebacivanje. Oni se bez zadržavanja iste večeri prebacuju. Otpočeli smo i sa prebacivanjem 240 demobilisanih boraca iz KNOJ-a, koji su iz Jegejske Makedonije".³⁵

Grčka delegacija u UN je 3. decembra 1946. godine uputila pismo generalnom sekretaru Trigve Liju (Trygve Lie) optuživši susedne države za pomaganje gerilske akcije u Grčkoj. Između ostalog, navedeno je da "u logoru u Buljesu u Vojvodini, oblasti u Jugoslaviji, radi vojno postrojenje koje prikupljene ljude podvrgava obuci za gerilske aktivnosti u Grčkoj. Ovi ljudi su izabrani od članova ELAS-a, njih 2.500 do 3.000 koji su posle sporazuma u Varkizi potražili utočište u Jugoslaviji. Među njima ima mnogo onih čije je hapšenje naređeno zbog povreda građanskog zakonika". U pismu je ukazivano na pisanje "Politike" od 1. oktobra 1946. da je u Buljes skoro stigla i grupa egejskih Makedonaca, koji su pripadali jedinicama pod komandom Ilije Damakisa Goceva. Neki od bivših stanovnika sela koji su se vratili u Grčku i bili zarobljeni ili se sami predali vladinim oružanim snagama, svedočili su o postojanju vojne obuke u Buljesu i na nekoliko sudskih procesa ili pred Specijalnom komisijom Ujedinjenih nacija za Balkan (UNSCOB).

³⁴ M. Mitrović, n.d. 189.

³⁵ AJ, A CK SKJ- KMOV, Grčka, IX, 33/VI-1-48, 1942-1947, k 15 potpukovnik Vojo Biljanović, ministru unutrašnjih poslova, izveštaj o prebacivanju materijala i ljudstva u Grčku, 18. XI 1946.

Listovi "Etniki Kirikis" i "Embros" objavili su sredinom septembra 1946. vest da elasovci iz Buljkesa pod komandom jugoslovenskih i bugarskih oficira vrše vežbe blizu grčke granice i da su izvršili napad na grčka sela Sv. Petku i Kato Surčena.³⁶ Vladimir Velebit je naredio jugoslovenskom otpravniku poslova u Atini da zbog ovih tekstova uloži "ošte demantije" grčkom Ministarstvu inostranih poslova.³⁷

Solunski list *Makedonia* javio je 18. decembra 1946. godine da je uhvaćen pripadnik DAG Stergios Cukalas, koji je priznao da je došao iz Buljkesa, gde je poslerada pohađao kurseve ratne veštine. Isi list je objavio vest dobijenu iz vladinih vojnih izvora 13. januara 1947. godine, da je iz Buljkesa na sastanak sa predstavnicima NOF-a na planini Pajkos delegaciju KPG predvodio "kapetan Tenos" koji je stigao iz Buljkesa.³⁸

O dinamičnoj komunikaciji Buljkes - Grčka svedeoče i telegrami Janisa Joanidisa (I. Ioanidis - "Denisov"), predstavnika Politbiroa CK KPG u Beogradu. On je pisao je u Sofiju V'lk u Črvenkovu ("Vladimirov") 12. decembra 1946. s molbom da preda u jugoslovenskom poslanstvu u Sofiji Barbaleksisu dokumenta za prebacivanje u Buljkes za dve Grkinje.³⁹

Od Črvenkova Joanidis je 4. septembra 1947. tražio odobrenje za prolazak preko Bugarske grupe od 50 ljudi iz Buljkesa ("kao prošli put") preko Petriča u grčku istočnu Makedoniju i Trakiju.⁴⁰ Denisov je 5. novembra 1947. u pismu "Alkibijadu" skrenuo pažnju da " grupa od 400 iz Buljkesa treba da bude uskoro poslana. Osmi toga tamo je nedavno otpušteno sa sanitetskog kursa oko 35 ljudi koji treba da budu hitno upućeni kod nas preko Albanije. U Buljkesu je takođe i jedna žena, stomatolog... koju treba takođe poslati snadbedvenu potrebnim instrumentima".⁴¹

³⁶ ASMIP, PA, Grčka, Pisanje grčke štampe o Jugoslaviji 1945-1946, f 30, d 4, 11086, Š. Šehović (Atina) -MIP, 20. IX 1946.

³⁷ ASMIP, PA, Grčka, 1946, pisanje grčke štampe o Jugoslaviji 1945-1946, f 30, d 4, pov. 11088, Velebit-Šehoviću, 20. IX 1946.

³⁸ ASMIP, PA, Grčka, 1947, f 44, d 3, pisanje grčke štampe.

³⁹ AJ A CK SKJ, KMOV, Grčka, IX, 33/I- 630-681, 1946-1948, k 5, Denisov - Črvenkovu, 18. XII 1946.

⁴⁰ AJ A CK SKJ, KMOV, Grčka, IX, 33/I-682-711, 1946-1949, k 6, Denisov (I. Ioanidis) Vladimirovu (V. Črvenkov), 4. IX 1947

⁴¹ AJBT, I-3-b/261, Pismo tov. Denisova , 5. 11. 1947.

Iz nekih drugih telegrama iz istog perioda o mobilisanju i slanju ljudstva u Grčku može se naslutiti da se, radilo o onima obučeni u Buljkesu.⁴² U razgovorima Petrosa Rusosa, ministra Privremene vlade i člana CK KPG i Aleksandra Rankovića u Beogradu, bilo je reči i o mobilizaciji izbeglica - Makedonaca i njihovom upućivanju u jedinice DAG, grčki predstavnik je predložio da organizacija akcije bude prepuštena ljudima iz Buljkesa, što je Ranković odbio zbog loših odnosa Makedonaca sa Grcima, i - kako je tvrdio - zbog grešaka koje su prema njima u KPG i DAG činjene.⁴³

O Buljkesu je u junu 1948. godine vođena polemika zbog jednog članka američkog novinara Biggart-a objavljenog u "Herald-Tribune" 13. juna, u koji je posle posete sela stekao utisak da se ne radi o "logoru za obuku 'bandita'", već utočištu za one koji su pobjegli od terora "monarhofašista". Razgovarao je i sa "predsednikom logora" Barbaleksom (A. Macukas). Reakcija u grčkoj provladinoj štampi na pisanje američkog lista bila je oštra. Njegov stav je tumačen postojanjem "ideoloških, filokomunističkih" simpatija.⁴⁴ A. Kiru, grčki predstavnik u UN je u reakciji na članak Biggarta prebacio ovome i "naivnost", napominjući da je sam kao grčki oficir za vezu u UNSCOB-u imao priliku da poseti Buljkes i stekne utisak da su jugoslovenske vlasti loše prikrili pravi karakter logora. Kiru je naveo da je grčka vojska zarobila "više od 100 bandita" koji su priznali da su bilo obučeni u Buljkesu.⁴⁵

U govoru jugoslovenskog ambasadora u Vašingtonu i delegata pred Svetom bezbednosti Save Kosanovića povodom memoranduma grčke kraljevske vlade sa optužbama da Jugoslavija pomaže ustanike u Grčkoj, iznesen je podatak da je prihvaćeno oko 20.000 izbeglica, od kojih je 4.000 smešteno u Buljkesu. ⁴⁶ U memorandumu podnesenom Međunarodnoj anketnoj komisiji UN početkom januara

42 AJ A -CK SKJ, KMOV, Grčka, IX, 33/I-682-711, k 6, tel. br. 1, Lambros - Stavrosu, 1. X 1947.

43 R. Kirjazovski, n.d. 53.

44 ASMIP, PA, Grčka, 1948, f 55, d 8, pov. 41883. *Vradini*, 14 VI 1948.

45 Isto. takđe, *Elefteria*, 15, VI 1948.

46 ASMIP, PA, Grčka, 1946, f 29, d 9, pov. 15147, Prvi govor delegata Jugoslavije Save Kosanovića pred Svetom bezbednosti, 25. XII 1946.

1947. navedeno je da je dokument podnesen "u ime 20.104 politička emigranata iz Egejske Makedonije".⁴⁷ Bilo je 3.000 emigrantskih porodica, sastavljenih, po navodima ovog memoranduma, prvenstveno do žena, staraca i dece do 15 godina starosti. 500 porodica je "...ont recu des terres. Plus de 1.600 ont e'te' employes dans les usines de l'Etat, dans les atelle'rs, dans les fermes, etc". Pomoć Ministarstva za socijano staranje NR Makedonije u 1945-46. godini izbeglicama dostizala je sumu od 5.000.000 dinara. Sakupljanje pomoći organizovale su: CK, AFŽ, Narodni front.⁴⁸

Grčko poslansvo je 3. januara 1947. uložilo notu u kojoj su izneseni podaci da je jedan grčki državljaniin pobjegao iz Buljkesa i doneo vest o Achilu N. Chemiclisu koji je "...confine' dans le camp de Boulkes, emmene' la de force par des e'lassites, et employe' a porter de ;eau a d'otres ressortisasans grecs, interne's dand le camp et constraints a des travaux force's, emmene's de Grece dans les memes circonstances žue lui".⁴⁹ U odgovoru jugoslovenskog MIP-a 31. marta navodi se da u Buljkesu nema lica sa takvim imenom. Takođe skreće se pažnja da "...qu'a Bulkes il n-ya ni des confine' ni des interne's, mais tout simple'ment des ressortisasants helle'niques re'fugue's de leur pays devant la terreur."⁵⁰

O stanju u Buljkesu i optužbama da je mesto u stvari logor za obuku u koji su bivši ELAS-ovci doveli prisilno i izvestan broj "talaca" vođeni su "razgovori gluvih telefona" tokom rada Anketne komisije Saveta bezbednosti UN u prvoj polovini 1947. godine. Grčki delegat na zasedanju Komisije u Atini 5. februara 1947. tvrdio je kako su "Elasovci, koji su došli u Jugoslaviju posle Varkize povelili sa sobom taoce, intelektualce, radnike i starce, koji (bi) se nalazili u logoru Buljkes", kao i da u njega nije nikada stupio

47 ASMIP, PA, Grčka, 105, f 43, d 6, pov. 42691, Skoplje, poč. 1947, A la Commission d'Enquete da l'Organisation des Nations-Unies,

48 Isto.

49 ASMIP, PA, Grčka, 1947, f 41, d 18, Legation Royale de Grece en Yougoslavie No 2551, Belgrade, 3 jan. 1947.

50 Isto, nota no. 45528 jugoslovenskog MIP-a Poslanstvu Kralj. Grčke u Beogradu, 31. III 1947.

ni jedan stranac.⁵¹ Marjan Barišić, član jugoslovenske delegacije (oficir UDB-e) na zasedanjima Komisije u Atini, skrenuo je pažnju da je Komisija posebno bila zainteresovana za Buljkes, "...tako da izgleda da je poseta...neizbežna" i da se za nju treba pripremiti. Predložio je da "...izbeglice treba pripremiti da se masovno prijavljuju Komisiji i da podnose memorandume, proteste i peticije da bi ... brojčano tukle eventualne reakcionare koji bi pokušali da izađu pred Komisiju.⁵²

Jedan takav dokument, *Memorandum grčkih političkih izbeglica u Jugoslaviji Anketnoj komisiji Saveta bezbednosti organizacije Ujedinjenih nacija*, bio je gotov 11. februara i u njemu se, pored iznošenja razloga njihovog bekstva iz Grčke (rat, progoni i torture i teror "monarhofašističkih vlasti") ističu uslovi života u Jugoslaviji i stvaranje "izbegličkih zajednica (Buljkes, Skoplje, Bitolj, i drugde). Posebno se naglašavalo da su izbeglice osnovala "...radne zadruge, kao na primer u Buljkesu, koje rade na mirnoj izgradnji u demokratskoj Jugoslaviji". Odbacivane su optužbe grčke vlade da je Buljkes "ratna baza partizana", "vojna akademija" i da je pokušano da "naše radne grupe, nazvane radne brigade koje su radile na izgradnji željezničke pruge Brčko-Banovići pred očima čitavog svijeta i službenih ličnosti...prikažu kao tajanstvene vojne formacije ... da se u Buljkesu nalaze grčki taoci, neprijatelji naše demokratske borbe" i da je ovu laž "i sam ministar unutrašnjih poslova (Calcadis) bio prisiljen da dematira u Parlamentu". U Memorandumu se dalje kaže kako "u Buljkesu, kao i u drugim mjestima u Jugoslaviji, nikakva "tajanstvena zavjesa" ne pokriva naš život", a da su se u to uverili brojni strani novinari. Izbeglička zajednica u Buljkesu je 14. februara 1946. uputila Komisiji za izbeglice OUN memorandum o svom položaju, zatraživši da se učini za njihovu repatrijaciju i materijalnu pomoć, ali je ostala bez odgovora.⁵³

51 AJ, A-CK SKJ, KMOV, Grčka, IX, 33/V-248-264, 1946-1973, br. 3025, Barišić Marjan, Atina, 5. II 1947.

52 Isto.

53 AJ, A-CK SKJ, KMOV, Grčka, IX-33/V-248-267, 1946-1973, k 14, 11317, Memorandum grčkih političkih izbeglica u Jugoslaviji Anketnoj komisiji Saveta bezbednosti organizacije Ujedinjenih nacija, Beograd, 11. II 1947,

U "izveštaju oficira UDB iz Atine" (M. Barišić) o radu Anketne komisije od 11. februara 1947. skreće se pažnja na iskaz jednog svedoka (Anivas) koji je sam boravio u Buljesu, da je odatle "...jedna grupa proterana od naših vlasti iz Buljesa u Grčku, jer su navodno bili reacioneri".⁵⁴ Josip Đerđa, šef jugoslovenske delegacije u Atini je obavestio 5. marta da je američka delegacija Anketne komisije predložila da u drugu fazu njenog rada bude uključena poseta Buljesa tokom boravka u Jugoslaviji.⁵⁵

Tako je u Buljes 2. aprila 1947. stigla Potkomisija (Anketne Komisije UN) gde je saslušala svedoke - 6 koje je predložio jugoslovenski delegat Đerđa i 5 po izboru grčkog delegata. Prvi je izjavu dao predsednik zajednice izbeglica Mihail Terzis, koji je rekao da "...govori u ime 3200 ljudi, žena i djece, izbeglica iz Grčke koji se nalaze u Buljesu i da je šef njihove delegacije".⁵⁶ Tvrdio je da su ga "stanovnici ovlastili da pred Anketnom Komisijom ...jednom zauvijek demantuje i opovrgne lažne vjesti o Buljesu koje su izmislili grčki pretstavnici...da mogu svakog od njih (stanovnika B.-M.R.) da pitaju i da će dobiti isti odgovor, da su oni morali da odu iz Grčke zbog terora monarho fašista...želja svih stanovnika Buljesa jeste da vide svoju zemlju oslobođenu od monarho fašističkog terora i da mogu da se slobodno vrate ponovo u svoju otadžbinu". U Buljesu se bave "poljoprivredom i ...svojim radom zarađuju za svoj svakodnevni život", a "rad se vrši na zadružnoj osnovi". Govorio je o kursovima, organizovanju kulturnog života, opismenjavanju. Terzis je izjavio da je posle "lažnih izbora" u martu 1946. došlo do pojačanog terora i sve većeg sklanjanja naroda u brda pa je "onda monarhofašistima bio

⁵⁴ AJ A-CK SKJ, KMOV, Grčka, IX 33/V-248-267, 1946-1973, Izveštaj oficira UDB iz Atine, 11. II 1947. U Janjini je američki vojni ataše saslušavao uhvaćenog pripadnika DAG Anivasa, koji je izjavio da su „elasovci“ u Buljesu obrazovali grupe i zatim prešli u Grčku.

⁵⁵ ASMIP, PA, Grčka, 1947, f 43, d 9, 46712, Josip Đerđa (Solun) MIP-u, 5. III 1947. Đerđa je prelagao da jugoslovenska strane odbaci posetu Komisije Beogradu, i da rad ograniči na meta gde su skoncentrisane izbeglice" Buljes, Skoplje, Bitolj. Treba pomenuti da je atentator na člana CK EAM-a i zamenika člana CK KPG Zevgosa, Hristos Vlahos, bio u izvesnoj vezi sa Buljesom, gde je boravio desetak dana u julu 1945, posle dolaska sa grupom elasovaca u Jugoslaviju, gde je verovatno bio ubačen kao agent grčke tajne policije; AJ ACK SKJ KMOV, IX, 33/ I-1-100, 1942 – 1957, k 1, O ubistvu Zevgosa u Grčkoj, bez datuma.

⁵⁶ AJ, A-CK SKJ, KMOV, Grčka, IX, 33/V-248-267, 1946-1973, k 14, Rad Potkomisije Anketne komisije u Buljesu, 2. IV 1947.

potreban izvjestan način da to objasne i tada su izmislili priču o Buljkesu govoreći kako se u njemu tobože vrši vojna obuka i šalju ljudi u grčke planine".

Na pitanje bugarskog i drugih delegata Terzis je izneo da su iz Grčke "...monarhofašisti čak u Buljkes slali svoje agente provakatore, koji su zatim bez dozvole napuštali Buljkes, a koji su zatim poslužili kao lažni svedoci", navodeći dva imena, od kojih je jedno bilo Valpodaris Zafiris, "koji je takođe lažno svedočio". Rekao je, dalje, (na pitanje sovjetskog i bugarskog delegata), da nije tačno da su u selo dolazili sovjetski, bugarski i albanski oficiri, kao što se tvrdi u "beloj knjizi" koju je grčka delegacija uručila u Atini Komisiji. Potvrdio je da je u selo dolazio Zaharijades i da je "samo govori o situaciji u Grčkoj". Odbacio je tvrdnje da je Buljkes vojni logor gde se vrši vojna obuka, i da "stanovnici Buljkesa nikada nisu primali nikakve pomoći od J.A. bilo u odeći, bilo u hrani"; da njegove stanovnike čine izbegle porodice, žene i deca i da među njegovih 3.200 stanovnika ima 100 porodica i 205 dece, mahom bez roditelja koja su "bila spašena iz sela koja su monarhofašističke bande spalile". Sovjetski delegat je, kako stoji u izveštaju, "potpuno raskrinkao provokaciju grčkog delegata" i da je "sad čitava potkomisija mogla da se uvjeri da Buljkes nije nikakav vojnički logor nego miroljubivo selo. Da je u Buljkesu mesto vojnih škola potkomisija našla stručne škole, i analfebetske tečajeve". Prilikom zasedanja "većina ... stanovništva Buljkesa sakupila se pred zgradom u kojoj je potkomisija zasjedala stojeći tu spremni da posvedoči...dok je potkomisija obilazila logor stanovništvo je toplo manifestovalo demokratskoj Grčkoj i klicalo EAM-u i zahtjevalo odlazak Engleza i Amerikanaca iz Grčke i jednu reprezentativnu grčku vladu u kojoj bi učestvovao EAM i amnestiju za sve borce oslobodilačkog rata".⁵⁷

U projektu zaključaka američkih predstavnika u Komisiji posle istrage o utemeljenosti optužbi grčke vlade protiv njenih suseda, kada je Jugoslavija u pitanju centralno mesto posvećeno je Buljkesu.⁵⁸ Komisija je čula iskaze nekoliko svedoka da su

⁵⁷ Isto.

⁵⁸ AJBT, I-3-b/270, Projekt američkih zaključaka, 1947.

u jesen 1945 u Buljesu bili organizirani specijalni kursevi za rukovodioce partizana, koji su bili određeni da teorijski i praktično obuču vođenje partizanskog rata izbeglicama iz Grčke". Komisiji je predložen primerak vojnog udžbenika o partizanskom ratovanju, za koji su svedoci izjavili da je korišten u obuci u Buljesu. Jedan od svedoka je izjavio da je on učestvovao u njegovom pisanju u leto 1945. godine. Iz toga je zveden zaključak, da je "...u proleće a najkasnije u leto 1946. godine u lageru Buljes stvarno sprovedena obuka metoda partizanskog ratovanja odabranih lica". Deo izbeglica koje su prošle obuku, upućen je u Grčku, gde su "uzeli učešća u akcijama partizanskih bandi". Iz iskaza svedoka jasno je da su "...neke od izbeglica bili uključeni u sastav Jugoslovenske armije" i da su posle odsluženja svog vojnog roka mogli da se vrata u Grčku i priključe partizanskim jedinicama. Pre povratka snabdeveni su u Buljesu i drugim mestima u Jugoslaviji, oružjem, drugim vojnim materijalom, uniformama i namirnicama. Do granice su bili prebacivani transportnim sredstvima dobijenim od jugoslovenskih vlasti dok su vodiči bili i jugoslovenski vojnici i da su ih oni "snabdevali vezama agentske mreže koji su omogućavali takve prelaze".

Prilikom posete Buljesu 2. aprila 1947. Komisija "nije našla nikakve tragove vojne aktivnosti", što je značilo "da je vojna obuka sada prekinuta". U američkom dokumentu je izneseno zapažanje da su izbeglice u selu bile "podvrgavane političkoj pripremi i propagandi, koje su imale za cilj obaranje grčke vlade". Svedoci nisu krili da je Buljes posetio Nikos Zaharijadis i održao govor u kome ih je pozvao da se spremaju za povratak u domovinu kada za to bude potrebno, kao i da su "slične propagandističke govore" držala i "druga službena lica", kao što je bio ministar prosvete za Vojvodinu i bugarska vojna komisija. Dokaz indoktrinacije stanovnika Buljesa bile su "političke manifestacije" za vreme boravka Komisije u Buljesu, kao i drugim mestima gde su bile smeštene izbeglice.⁵⁹

⁵⁹ Isto.

Opravnik poslova Šehović je 18. marta 1947. javio iz Atine da je obavešten iz Janjine kako je na saslušanju Potkomisije svedok Zehas, porekao svoje prvo svedočenje da je bio nastavnik vojne škole u Buljkesu izjavivši da ga je potpisao pod pritiskom.⁶⁰[60]

Ispitujući ulogu Albanije u pružanju pomoći DAG Komisija je otkrila da je po uzoru na Buljkes u selu Rubig na 50 milja severno od Tirane, od jeseni 1945. do oktobra 1946. godine postojao logor za grčke izbeglice gde je takođe vršena vojna obuka. Sa njom se prestalo u oktobru 1946. kada su stanovnici logora Rubig prebačeni u Buljkes.⁶¹

Neki od stanovnika Buljkesa došli su tamo na svoju ruku, posle lutanja po drugim zemljama, kao što je bio slučaj sa dvojicom bivših elšovaca iz Atine i Pireja. Oni su iz Grčke otišli 1945. u Sovjetski savez, odakle su preko Rumunije stigli do Buljkesa.⁶² Grupa od 30 grčkih mornara, proteranih iz Argentine zbog političkih ubeđanja, dobili su azil u Jugoslaviji i bili smešteni u Buljkes.⁶³

Denisov je iz Glavnog štaba DAG 5. i 9. oktobra 1947. tražio iz Buljkesa pomoć u obući, odeći (uniforme i šinjeli) za potrebe polaznika oficirske škole Štaba, naglašavajući da tamo (u Buljkesu) "...imaju sopstvenu proizvodnju".⁶⁴

Sredinom avgusta 1947. u grčkoj štampi pojavio se veći broj članaka u kojima su iznošene tvrdnje o prebacivanju velikog broja "rukovodilaca" iz Jugoslavije u Grčku. Tako je atinski *Katimerin* 12. avgusta pisao o "najezi rukovodilaca", koji su u julu prešli na grčku teritoriju "...dolazeći iz Buljkesa i noseći jugoslovenske uniforme i poljske automatske puške". Naveden je podatak da se radi o velikoj grupi od 355 lica određenih za komande pojedinih sektora (60 Kajmakčalan, Beses 25, Ksanti 30, Komotini i Evros 140, Pajak 100. U članku je navedeno da prema istom izvoru obaveštenja treba očekivati dolazak novih grupa "banditskih rukovodilaca" iz

60 ASMIP, PA, Grčka, 1947, f 43, pov. 46709, Š. Šehović(Atina) -MIP-u 18. III 1947.

61 Isto.

62 AJ, CK SKJ, KMOV, SSSR, IX-119, k 1, Deda -Valteru, 8. X 1947; Valter - Dedi, 15. X 1947.

63 ASMIP, PA, Grčka, 1949, f 40, d 11, pov. 413914, pov. br. 814/48, France Pirc, poslanik FNRJ u Buenos Ajresu -MIP-u, 19. XII 1948; *Borba*, 5. IX 1949, "Špekulantski podvizi i teror Zaharijadisovih ljudi nad grčkim izbeglicama u Buljkesu".

64 AJBT, I-3-b/261, Pisma tov. Denisova ot 5 i 9 oktjabra 1947 iz Glavnog štaba DAG Alkiviadu.

Jugoslavije. Slične vesti objavili su i drugi atinski listovi (*Ellinikon Ema, Ethnikos Kirikis, Akropolis, Embros*).⁶⁵

Na dva suđenja 135-orici zarobljenih pripadnika DAG održana u proleće 1948. godine optuženim pred Izvanrednim vojnim sudom za artiljrijski napad 10. februara na Solun, po mišljenju jugoslovenskog otpravnika poslova, postojala je namera da se "pokaže javnosti a specijalno Balkanskoj komisiji da Jugoslavija pomaže svim sredstvima grčke partizane". Svedoke je ispitivala i Balkanska Komisja posle čega je donela zaključak na sednici od 9. aprila, da je "Jugoslavija snabdjela oružjem i opremom "grčke partizane koji su bombardovali Solun. Na suđenju su svedočili i neki bivši stanovnici Buljkesa. Dimitrije Panagos, bio je begunac iz sela gde je boravio od leta 1945. do 19. jula 1947, kada je prešao u Grčku i predao se u Krusiji; Dimitrije Gatzoudis ("kapetan Agras") bio je po njegovom rečima za vreme rata oficir ELAS-a i posle Varkize je prešao u Jugoslaviju i izvesno vreme proveo u Buljkesu. On je izjavio da su u selu vojnu nastavu vršili "Maltezos" i "Gerasimos" i da je video kao svakog dana odlaze na obuku čitave čete. Sam je otišao iz sela i stigao u Grčku, u Beles januara 1947; svedok ""kapetan" Theodoros Pilatos je u Jugoslaviju i Buljkes stigao u martu 1947. O Buljkesu je izjavio da tamo vlada diktatura i da su tamo odlazile vojne misije i grupe partizana u Grčku. ⁶⁶

Šehović je 21. jula 1948. godine obavestio Ministarstvo inostranih poslova da "monarhofašisti danas objavljuju da je između Tita i Markosa sklopljen novi sporazum prema kome Markos ustupa Jugoslaviji Egejsku Makedoniju u zamjenu za još veću pomoć i tvrde da da su već svi za oružje sposobni elasovci iz Buljkesa dobili naređenje da se priključe Markosovoj vojsci".⁶⁷

⁶⁵ ASMIP, PA, Grčka, 1947, f 40, d 12, pov. 415398, Provokacije prema Jugoslaviji, Atina, 12. VIII 1947.

⁶⁶ ASMIP, PA, Grčka, 1948, f 58, d 12, pov. 412765, pov. br. 86, Predmet:Proces protiv grupe "zarobljenih partizana" koji su pucali na Solun, Generalni konzulat FNJR, žeran Martin Gabričević, Solun 26. IV 1948.

⁶⁷ ASMIP, PA, Grčka, 1948, f 59, d 2, pov. 419548, Š. Šehović (Atina) – MIP, 20. VII 1948.

Uoči razgovora sa Evatom Sekretarijat UN je na njenu molbu objavio i uručio svim delegacijama memorandum grčke vlade, koji je bio upućen UNSCOB-u 4. februara 1949, sa ponovljenim optužbama o postajanju centara za vezu, bolnica, logora za snabdevanje i centara za evakuaciju u susednim zemljama, a da samo u Jugoslaviji ima 3.500 dobro uvežbanih partizana koji su rezerva za pružanje pomoći DAG - pri čemu se očigledno aludiralo na broj izbeglica u Buljkesu.⁶⁸

Kraj "komune u Buljkesu" počeo je otvaranjem sukoba KPJ sa Informbiroom, za čije stavove su se posle izvesnog oklevanja, izjasnili u velikoj većini rukovodioci KPG i DAG, pa tako i oni u Buljkesu. Ovaj "privredni eksperiment" pokazaće se i socijalno i politički - neuspelim. Nikos Zaharijades je u junu 1948. oputovao u Moskvu gde je CK KPSS 15. juna izneo svoju verziju odnosa grčke KP sa KPJ, optužujući jugoslovenski partijski i državni vrh (pored nevoljnog priznavanja značaja jugoslovenske pomoći), za "neprincipijelnost", skrivanje suštine sukoba sa IB, za kritike Staljinove politike, itd. Između ostalog, Zaharijadis je optužio Aleksandra Rankovića da je primio "odgovornog aktivistu KPG" Mihailisa Paktasidisa (do sredine 1947. bio predsednik Odbora u Buljkesu, a zatim načelnik 2. biroa za vojnu bezbednost GŠ DAG). Paktasidis je optužen da je održavao bliske odnose sa "jugoslovenskim drugovima". On je po Zaharijaidisu, "dezertirao iz Demokratske armije Grčke, otišao kod Rankovića i saopštio mu, da nema poverenja u komandu Demokratske armije i Privremenu vladu" i predao mu izjavu sa svojim stavovima.⁶⁹ Ranković je obećao Zaharijadisu da će mu predati pismenu izjavu Paktasidisa, ali, to nije učinio.⁷⁰ To je bio i znak rasepa među rukovodstvom i članovima "komune" u Buljkesu, koji će na pritisak Zaharijadisovih pristalica koji su se izjasnili za stavove Informacionog Biroa komunističkih partija postati sve dublji.

⁶⁸ ASMIP, PA, Grčka, 1949, f 40, d 7, pov. 47721, pov. 56, Popović, Njujork, MIP, 29. IV 1949.

⁶⁹ AJ, A-CK, SKJ, KMOV, Grčka, IX, 33/I-1-100, Pismo Mihaila (Paktasidisa) A. Rankoviću, 8. VI 1948.

⁷⁰ R. Kirjazovski, n.d. 60.

Aleksandar Ranković je u hitnoj depeši od 7. jula 1948. obavestio Josipa Broza o problemima sa grčkim partijskim rukovodstvom i stanju na granici. Smatrao je, između ostalog, da "Grke kojih ima samo u Buljkesu, treba pustiti da odu ako to sami žele. Nama bi njihov odlazak sa faktičke strane bio od koristi, jer se rukovodstvo u Buljkesu nalazi u rukama lopova i neprijatelja naše zamlje", koji su naneli veliku "materijalnu i privrednu" štetu, o čemu će poslati izveštaj. Naglasio je da "Makedonci i makedonska deca ne žele da napuštaju Jugoslaviju što je vrlo dobro poznato i Grčkom rukovodstvu" ali da postoje naznake da će "započeti kampanju protiv nas i na tom pitanju. U ovom slučaju njihovi argumenti biće ravni nuli, jer su ovakvu masovnu emigraciju *sami prouzrokovali svojom pogrešniom politikom*" (podv. M.R).⁷¹ Ovaj iskaz tako protivreči dotadašnjim zvaničnim tvrdnjama (M.R.) o uzrocima dolaska izbeglica u Jugoslaviju.

Zaharijadisu je 28. avgusta upućeno pismo iz Beograda u kome je u ime jugoslovenskog rukovodstva "Vasilis" izneo probleme koji su se javili u odnosima sa grčkom Komunističkom partijom, njenim predstavnicima u Jugoslaviji, posebno sa vođama grčke izbegličke zajednice. Upozoreno je da "Barba Alekso (A. Macukas) i neki vaši ljudi u Buljkesu istupaju u poslednje vreme neprijateljski prema Jugoslaviji".⁷²

Jugoslovensko rukovodstvo nije želelo da se meša u "... njihov unutrašnji život u Buljkesu", i nije imalo ništa "protiv njihovog opredelenja za rezoluciju Informbiroa", ali, da neće dozvoliti "... da harangiraju protiv naše partije i zemlje, da klevetaju i vređaju pred našim građanima, da demonstrativno skidaju i bacaju slike Maršala Tita". Zatraženo je od Zaharijadisa da ovo "primi na znanje i da svojim ljudima skrene(te) pažnju". Upozoreno je, da se "posledice ovakvog njihovog odnosa prema našoj zemlji ispoljavaju (se) ovih dana i u nepravilnom i neopreznom prebacivanju vaših ljudi iz Buljkesa u vašu zemlju", kao i da se "...zajednički posao ne može pravilno razvijati bez uzajamnog

⁷¹ AJBT, I-3-b/279, br. 380, urgent, Drugu Titu, Ranković, 7. VII 1948.

⁷² AJBT, I-3-b/273, depeša Vasilisu (Zaharijadis) od Vasilisa, 28. VIII 1948.

razumjevanja i povjerenja, kao i potrebne koordinacije".⁷³ U Zaharijadisovom odgovoru 31. avgusta je obećano da će nastojati da Macukasa (Barba Leksa), predsednika opštine, nastojati da "(ga) priklonimo u okvire naše linije".

Ponašanje Aleksisa - Lefterosa Macukasa (Baraba Lekso) prema jugoslovenskim vlastima i posebno demonstrativno skidanje fotografije šefa KPJ i predsednika vlade FNRJ Josipa Broza iz službenih prostorija, bilo je jedna od tačaka razgovora 1. oktobra 1948. između člana CK KPG i ministra inostranih poslova PV Petrosa Rusosa i Aleksandra Rankovića. Macukas se pred jugoslovenskim oficirima izjašnjavao otvoreno za IB, davao izjave protiv KPJ, organizovao miting u spomen na Andreja Ždanova bez znanja i prisustva jugoslovenskih vlasti. Zbog ovoga su jugoslovenske vlasti predsednika opštine smenile i proterale. Petros Rusos je smatrao da postupak Barba Leksa nije bio tako težak da bi zaslužio proterivanje iz Jugoslavije i da je trebalo problem razrešiti u saradnji sa grčkom stranom. Ranković je Rusosu rekao da ga ne interesuju njihovi unutrašnji problemi ("u šta mi verujemo" - pribeležio je Rusos u svom izveštaju), "ali neće nikome da dozvole propagandu i klevete protiv njihovog rukovodstva na njihovoj teritoriji i pred njihovim građanima"; ovakvo stanje je prouzrokovano i zbog "prepotentnosti i gluposti koje je pokazao predsednik (Opštine-M.R.), i pored upozorenja koja je dobio".⁷⁴

Mihalis Pektasidis je postao najpoznatija žrtva međusobnog nemilosrdnog obračuna u podeljenom rukovodstvu u Buljkesu. Pektasidis je, po tumačenju Petrosa Rusosa iznesenom na sastanku sa Rankovićem 8. novembra 1948, bio "dezerter" iz DAG od aprila 1948, isključen iz KPG; u "Buljkesu je oko sebe okupio antipartijske elemente" i sa "uskim krugom (pristalica-M.R.) izjasnio se u korist CK KPJ".⁷⁵ Pektasidis je "bez znanje naše partije" otišao Rankoviću i "izneo niz dezinformacija, optužujući CK KPG i

⁷³ Isto.

⁷⁴ R. Kirjazovski, 68, 77, 84.

⁷⁵ R. Kirjazovski, n.d. 79.

GŠ DAG za izdaju požalivši se na smenjivanje sa položaja načelnika Vojne bezbednosti DAG", što je - po tvrđenju Rusosa dovelo do "skandala"; Ranković je uputio Pektasidisa u GŠ DAG i CK KPG da se njegov slučaj razmotri, ali je umesto toga bio isključen i smenjen sa položaja. Ranković je Rusosu prebacio zbog surovog postupanja prema "kadrovima". Pektasidis je nestao početkom novembra 1948. iz Buljkesa. Po jednom tumačenju, likvidiran je na nekom ostrvu na Dunavu ili bačen u neki od bunara u Buljkesu. Na taj način nestali su i neki drugi protivnicima informbirovske, projugoslovenske grupe iz sela. Zbog Pektasidisovog nestanka jugoslovenske vlasti su u noći između 6. i 7. novembra uhapsili 6 stanovnika Buljkesa, čije oslobađanje je bezuspešno tražilo rukovodstvo KPG i DAG.⁷⁶

Veliko zanimanje Ranković je pokazao i za misteriozan odlazak iz Buljkesa u oktobru 1948. bivšeg člana CK KPG i delagata ELAS-a u Jugoslaviji Andreasa Džimasa (koga je upoznao još na Visu 1944). Rusos je obavestio Rankovića da se Džimas - za koga se "nije znalo kako je prešao granicu" i koji je više puta bez dozvole napuštao Buljkes - nalazio u rukama mađarskih vlasti. Zaharijadis je tumačio njegove postupke duševnom bolešću (šizofrenija). Džimas je "nestao" neposredno pred put "na oporavak u Bugarsku" a što se tiče njegovih političkih shvatanja - smatrao je Rusos - o njima je teško donositi sud "jer se radi o duševno teško obolelom čoveku".⁷⁷

Na sastanku u Skoplju 9. februara 1949. sa Miltijadisom Porfirogenisom, ministrom u "Privremenoj vladi" i Ilija Dimovski - Goce je optužio opredstavnike grčke opštine u Buljkesu i predstavnike KPG - DAG u Skoplju da su sabotirali njegovu akciju regrutovanja 300 Makedonaca za njihove jedinice u DAG.⁷⁸

U ime CK KPG Petros Rusos ("Spiro") se obratio 1. aprila 1949. CK KPJ sa dugim spiskom zahteva i primedbi na saradnju sa Jugoslovenima. Između ostalog,

⁷⁶ Isto, 79.

⁷⁷ Isto, 87.

⁷⁸ R. Kirjazovski, n.d. 120.

optužio je grupu slavo-makedonskih vođa (Goce, Keramidžiev, Oče i dr.) za "dezerterstvo" i "razorni rad protiv DAG", koji "propagiraju i insistiraju kod Makedonaca po raznim logorima da ne idu u Buljkes jer je to - kažu - jedna klopka i da je to put kojim Grci šalju dole (u Grčku-M.R.)". Jugoslovenske vlasti nisu davale odobrenja za regrutovanje izbeglica u izbegličkim logorima u N. R. Makedoniji, kao i vrbovanje dezertera iz grčke kraljevske armije i zabranile su onima koji su hteli da budu prebačeni u Buljkes odlazak tamo, pa su čak pritvarale one koji su osumnjičeni za veze sa Buljksom. Takođe, bilo je zabranjeno rasturanje lista "Foni tu Bulkes" i "Nepokoreni". I pored poziva Ministarstva za socijalno staranje NR Makedonije da predstavnik iz Buljkesa prihvati grupu izbeglica iz Grčke i odvede ih u selo, dat je nalog da se prebacivanje otkaže.

Petros Rusos je tvrdio da su jugoslovenske vlasti obavestile su 15. marta 1949. Opštinu u Buljkesu da se uvodi zabrana kretanja njegovih stanovnika van atara sela, a da samo predsednik, podpredsednik i snabdevači imaju pravo da ga napuštaju - pošto objasne razloge i dobiju dozvolu vlasti. Bio je zabranjen i svaki kontakt sa susednim izbegličkim selima Gakovo i Kruševlje, u koja su 1948. godine iz Buljkesa prebačeni Makedonci.⁷⁹

Međutim, u odgovoru CK KPJ na pismo delegata CK KPG u Beogradu Rusosa, 6. aprila 1949. odbačene su optužbe da su jugoslovenske vlasti uvele kontrolu kretanja stanovnika Buljkesa. Zabrana nije postojala, pored toga "što su neki od njih zloupotrebili tu slobodu za neprijateljsku delatnost prema FNRJ", kao što je bio slučaj sa Barba Leksom, Petridisem, Jorgisem i drugim rukovodiocima iz sela, "... i pored toga što su neki vaši organi vršili likvidacije na našoj teritoriji ne obaveštavajući naše vlasti".⁸⁰ Jugoslovenska strana je ostavljala mogućnost da se uz njenu saglasnost i dalje "u principu" koristi kanal za prebacivanje ljudstva iz Buljkesa u Grčku", iako je on dok je

⁷⁹ AJ, A SKJ, KMOV, Grčka, IX-33, I-1-100, K-1, 1942-1957, Pismo Spira CK KPJ sa Prilogom, 1. IV 1949.

⁸⁰ AJ, A-CK SKJ, KMOV, Grčka, IX, 33/I-1-100, 1942-1957, k 1, Pismo CK KPJ CK KPG, 6. IV 1949.

bio pod kontrolom rukovodstva Buljkesa bio "zloupotrebljavan za stvari, koje štete interesima FNRJ (ubacivanje neprijateljskog propagandnog materijala i sl.)", na šta je bez uspeha upozoravano.⁸¹

"Privremena demokratska vlada Grčke" je 1. avgusta 1949. uputila opširnu verbalnu notu Vladi FNRJ punu teških optužbi za postupake prema izbeglicama, posebno u Buljkesu. Tako je navedeno da su u selu jugoslovenske vlasti "...služeći se sa nekoliko korumpiranih elemenata, čak starih agenata engleskog Inteliedžens servisa, organizovali su istinski atak koji jemišao dotle da se ranjavaju heroji, žrtve monarhofašizma, ili da se drugi predvode (izvode-M.R) pred sud ili ih se baca u zatvor...cilj nije bio ništa drugo nego da se likvidira zajednica u Buljkesu koja je dotle bila sotavljena na miru i bez zapreka preko mahinacija, predstavljala je model primene rada, mirnoće kolektivnog duha, privrženosti borbi".⁸²

U leto 1949. godine, neposredno pred rasformiranje "Buljkeske komune" jugoslovenske vlasti su izvršile pregled njenog poslovanja. Na izveštaju o novčano - blagajničkom poslovanju u Buljkesu Aleksandar Ranković je ostavio belešku: "Sve ove i druge nezakonitosti utvrdila je naša specijalna komisija državne kontrole i već smo preduzeli mere da se tamo zavede red i poštovanje naših propisa i zakona". To je i potvrda da je "komuna" u Buljkesu u stvarnosti bila "izuzeta" od jugoslovenskih zakona, kako zbog nezainteresovanosti jugoslovenskih vlasti tako i politike rukovodstva (Odbora) u selu koji je na taj način bio u mogućnosti da u njemu sprovodi svoju vladavinu. CK KPJ je depešom od 4. jula 1949. obavestio CK KPG da su organi Komisije Državne kontrole "...ispitujući stanje u Buljkesu, utvrdili mnoge nepravilnosti i zloupotrebe u pogledu privrednomaterijalnog i finansijskog poslovanja odbora, čime se sistematski nanosila šteta privredi Jugoslavije. Ove činjenice potvrđene su i prethodnom izjavom

⁸¹ Isto.

⁸² ASMIP, PA, Grčka, 1949, f 38, d 7, pov. 415645, pov. br. 491, Poslanstvo FNRJ u Budimpešti, Prevod verbalne note PVDG upućene Vladi FNRJ, 1. VIII 1949.

predstavnik Buljkesa u Novom Sadu Filo-a kao i kasnijim izjavama većeg broja stanovnika Buljkesa". Kako je ovakvo stanje traženo "hitno rešenje", tražno je da CK KPG pošalje svog predstavnika s kojim bi se stvari raščistile.⁸³ Po odluci "Privremene vlade" odlučeno je da u Jugoslaviju dođe njen ministar zdravlja dr Petros Kokalis i razgovara o problemima Buljkesa, bolnice za ranjenike i grčkoj deci.⁸⁴ U depeši CK KPG od 8. jula upozoreno je, da "...što se tiče najavljenog dolaska Kokalisa po pitanju Buljkesa skrećemo vam pažnju da smo do sada ova i sva slična pitanja rešavali isključivo po partijskoj liniji, pa na tom stanovištu stojimo i danas".⁸⁵

Izveštaj o Buljkesu, sa detaljnim finansijskim i novčano-blagajničkim stanjem dostavljen je u julu 1948. Josipu Brozu.⁸⁶ Posebno je skrenuta pažnja na nasilničko ponašanje rukovodstva u Buljkesu koje nikome nije dozvoljavalo iseljenje iz sela, i što je dokumentovano u 85 izjava datih jugoslovenskoj komisiji koja je istraživala u selu. Rukovodstvo u selu je "stvorilo oko sebe privilegisani krug kome se daju razne povlastice (milicija i drugi ljudi preko kojih se oni služe za sprovođenje raznih mera kao tuče, premlaćivanja i raznih drugih provokacija)": prisiljavalo je na rad bolesne starce i decu a za neispunjavanje ovog naređenja "preduzimaju razne mere u pogledu ishrane čak i batinaju", kao što se desilo jednom dečaku od 15 godina i jednoj devojčici koje je tukao rukovodilac Kosmos. Posebno su bili izloženi maltretiranju oni koji su želeli da odu iz sela; Ljudi iz Odbora su optuženi da prisvajaju "novac sa pošte i ne uručuju ga adresantima tako da su kod izbeglica stvorili utisak da se novac zadržava u našoj pošti" ; "Progone roditelje koji nisu dozvolili slanje dece u zemlje narodne demokratije". Na kraju je zaključeno da se "rukovodstvo u osnovi odnosi neprijateljski prema FNRJ. Na svakom koraku i preko svake akcije klevetaju naše partijsko i državno rukovodstvo (što svedoče izjave izbeglica). Nastoje da umanje značaj i pomoć koju je naša Vlada ukazala

⁸³ AJ, ACK SKJ, KMOV, Grčka 1946-1947, IX, 33/I-682-711, k 6, telegram CK KPJ CK KPG br. 191, 4. VII 1949.

⁸⁴ Isto, telegram br. 110, CK KPG - CK KPJ, 7. VII 1949.

⁸⁵ Isto, tel. 111 CK KPG CK KPJ, 8. VII 1949. Kokalos nije bio član KKE.

⁸⁶ AJBT, I-3-b/279, Izveštaj o stanju u Buljkesu, bez datuma, jul 1948.

borbi grčkog naroda, nazivaju nas raznim pogrdnim imenima i upoređuju sa fašističkim zemljama".⁸⁷

Odbor u Buljkesu je bio optužen da je u poslovanju kršen blagajnički maksimum od 10.000 dinara. U kasi je pronađeno 7,173.735 jugoslovenskih dinara, pa je nagomilavanjem novca učinjena šteta opticaju novca od 5.900.000.000 dinara. Utvrđeno je da porez na dohodak uopšte nije plaćan. Finansijskim planom za 1949. godinu predviđeni su prihodi od 344.300, 040 dinara, rashodi 315, 340, 334 dinara i dobit 28, 959.750 dinara.⁸⁸ Visina planirane dobiti u svim granama proizvodnje u iznosu od 28, 959.705 dinara, ocenjena je kao nerealna, jer je jugoslovenska komisija utvrdila da ona u stvari iznosi 62,317.950 dinara i zaključila "da je celokupna privreda u Buljkesu bazirana na što većoj zaradi, i to na čisto spekulativan način"- što su posebno imajući u vidu tadašnje uzuse - bile izuzetno teške optužbe.

Do velike zarade je Odbor, kako je Komisija utvrdila, mogao da dođe jer je nabavljao sirovine po državnim (vezanim cenama), minimalnim plaćanjem radne snage. Dok je mesečna plata radnika na jugoslovenskim poljoprivrednim imanjima bila 3.120 dinara dotle su poljoprivredni radnici u Buljkesu dobijali 1.946 dinara; radnici u kolarskoj radionici su dobijali samo 2.418 dinara dok je prosek njihovih jugoslovenskih kolega iznosio od 3.900 do 4.000 dinara. Velike uštede i zarada dobijana je i nerealnim (uvećanim) prikazivanjem potrebnih sirovina. Tako su izvodili kalkulaciju da je za izradu para amova potrebno 10,25 kg blank-kože dok je za isti proizvod u jugoslovenskoj radionici trošeno 9 kg. Proizvodi od "uštede" prodavani su po većim, slobodnim cenama. Odbor je od jugoslovenskih vlasti sistematski trebovao 4.200 karata za snabdevanje, bez obzira na stvarni, manji broj korisnika, stvarajući zalihe hrane i industrijske robe. U izjavi glavnog trgovačkog poverenika Odbora Filoklisa Kozmidisa, navedeno je, da su jugoslovenskim vlastima za 1948. godinu dostavljeni uvećani podaci o broju stanovnika

⁸⁷ Isto.

⁸⁸ Isto, "Špekulantski podvizi".

i da je zbog toga dobijano 1.000 do 1.500 više karata za snabdevanje (R-1, R-2 i D). Na isti nači stvarane su velike zalihe tekstila i hrane, što se nije odražavalo na poboljšanje uslova života velike većine stanovnika.⁸⁹

Puštanje u opticaj sopstvenog novca, kojim su isplaćivani radnici, oni su vezivani za rad u Buljkesu. Radnik je na taj način bio "...primoran da sav novac u Buljkesu i potroši i to za one artikle koji mu se tamo nameću i po cenama koje su visoke". Utvrđeno je još nekoliko neravilnosti a na računu u banci je Odbor imao veliku sumu od 12,527.757 dinara.⁹⁰

Na margini ovog izveštaja Aleksandar Ranković je pribeležio " "Sve ove i druge nepravilnosti utvrdila je naša specijalna komisija - državne kontrole i već smo preduzeli posebne mere da se tamo zavede red i poštovanje naših propisa i zakona". Drugu belešku, koja je bila odlučujuća za dalju sudbinu Buljkesa dopisao je Josip Broz: "Buljkes raspustiti i stvoriti logor za izbjeglice sa pravom zapošljavanja. Nepokretnu imovinu ne mogu imati".⁹¹

Zahtev predstavnik čehoslovačke i mađarske ambasade da krajem jula 1949. posete Buljkes, s obrazloženjem da žele da utvrde "zdravstveno stanje stanovništva" i dogovore sa članovima Odbora o preseljenju u Čehoslovačku, jugoslovenske vlasti su odbile. U protestnom telegramu koji je u ime Odbora uputio njegov predsednik Nikolaos Sustes predsedniku vlade FNRJ Josipu Brozu 29. jula 1949, naveo je da je predstavnik jugoslovenskih vlasti potpukovnik (UDB) Krstić "(o)karakterisao Odbor Buljkes(a) (kao) koncentracioni logor", iako je poznato da je Odbor stvoren 1946. i bio zvanično priznat od jugoslovenskih vlasti. Protestovano je zbog gaženja pismenog obećanja i odugovlačenja rešavanja spornih pitanja i ograničenje sredstava. Takođe, da je

⁸⁹ Isto.

⁹⁰ Isto.

⁹¹ Isto.

jugoslovenska vlada "dozvolila preseljenje samo 2.400 stanovnika" dok je Odbor tražio za preko 3.500 lica.⁹²

Potvrda da je Odbor u Buljkesu strogo kontrolisao veze svojih sunarodnika sa spoljnim svetom, posebno njihovu prepisku, stigla je iz Buenos Ajresa krajem 1948. godine. Jugoslovenski poslanik u Argentini France Pirc pisao je da su se Poslanstvu obraćale supruge grčkih mornara, proteranih iz Argentine kojima je Jugoslavija dala azil i smestila ih u Buljkes.⁹³ Žalile su se da ne dobijaju pisma od muževa kao ni oni od njih, iako su ih slale avionskim i preporučenim pošiljkama sa povratnicama. Pokazale su u Poslanstvu neuručena pisma, koja su više od mesec dana bila u Buljkesu, pre nego što su poslata nazad. Poslanstvo je zamoljeno da zatraži od jugoslovenskih vlasti da obezbedi brzo i uredno dopisivanje; da se dopusti njihovim muževima da mogu da dolaze u Beograd da bi u argentinskom konzulatu mogli da svršavaju poslove vezane za njihove ekonomske interese u Argentini; da ih obaveste da li bi mogle da dobiju ulaznu vizu za Jugoslaviju i dođu u posetu muževima u Buljkes ili da dobiju dozvolu za privremeni boravak u Jugoslaviji "ali ne u Buljkesu, nego u nekom drugom mestu Jugoslavije".⁹⁴

Ovo pitanje ostalo je nerešeno do septembra 1949. i raspuštanja Buljkeskog logora. Poslanik Pirc je 9. septembra javio iz Buenos Ajresa da je "grupa grčkih žena pokazala...nekoliko pisama pisanih iz Buljkesa. U tim pismima govori se o nesnosnom stanju koje vlada u grčkoj koloniji u Buljkesu i o teroru koji sprovode informbirovcima nad ostalim Grcima".⁹⁵ Pisma su donosila vesti o da Radio stanica "Slobodna Grčka vrši jak negativan uticaj na tamošnje informbirovce (a) koji svakog onog koji im se bezuslovno ne pokori optužuju za dezertera i izdajnika", da "informbirovci provociraju pojedine

⁹² AJBT, I-3-b/279, Telegram Grčkog odbora iz Buljkesa maršalu Titu predsedniku vlade FNRJ, 29. VII 1949.

⁹³ ASMIP, PA, Gr-ka, 1949, f-40, d-11, pov. 413914, pov. br. 814/48, Predmet: Grčke izbeglice u Buljkesu, F. Pirc, Buenos Ajres-MIP, 19. XII 1948. Radi se mornarima: Vas. Gravanisu, Petru Dandolu, Konstan. Petalasu, Anastasu Politisu, Manojlu Tanosu, Mihailu Kladasu, Georg. Siagasu, Joanu Stasinasu, Mirias Andamisu, Dim. Sanisu.

⁹⁴ Isto.

⁹⁵ ASMIP, PA, Grčka, 1949, f 40, d 11, pov. 416797, pov. br. 529, F. Pirc MIP-u, 9. IX 1949.

fanatike protiv Tita". Njihove supruge su obavestile poslanika Pirca da su mornari uputili telegrame Rankoviću i Josipu Brozu, i da one traže i dalje zaštitu za svoje muževe od jugosloveskih vlasti. Molile su da oni ne budu prebačeni u Čehoslovačku jer žele da ostanu u Jugoslaviji.⁹⁶

Predsedniku jugoslovenske vlade i ministru inostranih poslova Edvardu Kardelju jedan memorandum u ime "stanovnika Buljkesa" uputio je predsednik Odbora Mihailos Sustas 8. avgusta 1949. godine. Pošto je jugoslovenska vlada zatvorila granicu prema Grčkoj i došla u sukob sa "Privremenom vladom" izbegličkoj zajednici u Buljkesu "...nije (nam) više data mogućnost da pomaže(mo) borbu našeg naroda. Istovremeno u poslednje vreme od strane Vaših vlasti u našem selu je stvorena jedna situacija koja se može smatrati sve drugo nego prijateljska".⁹⁷ Takvo stanje je dovelo do donošenja "...neopozive odluke da od Vas tražimo da nam dozvolite, da se preselimo u Čehoslovačku, koja je spremna da nas primi", a da je mađarska vlada preuzela na sebe prebacivanje preko njene teritorije. Zatražena je pomoć za prevoz do mađarske granice kao i da se povede računa o "velikom broju stoke, poljoprivrednih mašina i alata kao i industrijske radionice koje ne smeju ostati bez upravljanja". Iza ove odluke stajala je Zaharijadisova direktiva rukovodstvu Buljkesa o prebacivanju iz Jugoslavije.⁹⁸

Na dokumentu je Rankovićevom rukom prideleženo: " Uredićemo sve oko njihovog odlaska iz Jug.(oslavije)".⁹⁹ Na ispunjenje zahteva se nije dugo čekalo: krajem avgusta prva grupa stanovnika (1200 lica) Buljkesa prebačena je do mađarske granice. Tokom prve polovine septembra u sledeća tri transporta prebačeni su preostali članovi bivše grčke "crvene komune" preko Mađarske u Čehoslovačku.¹⁰⁰^[100] U jednom od

⁹⁶ Isto.

⁹⁷ AJBT, I-3-b/279, br. 4477, Memorandum stanovnika Buljkesa, 8. VIII 1949.

⁹⁸ Dragan Kljakić, n.d. 188-200; D. Eudes, *The Kapetanis. Partisans and Civil War in Greece 1943-1949*, London, 1972, 288-290.

⁹⁹ Memorandum stanovnika Buljkesa, Isto.

¹⁰⁰ ASMIP, PA, Grčka, 1949, f 40, d 13, 415782, Aide-Memoire MIP-a FNRJ Ambasadi ČSR u Beogradu, 25. VIII 1949; D. Kljakić, n.d. 190. UDB-a nije dozvolila čehoslovačkom otpravniku poslova J. Meisneru i atašeu Z. Finkelu da u Buljkesu dođu u dodir sa predstavnicima Odbora i bili su po naređenju majora UDB S. Krstića proterani iz sela, zbog čega je Ambasada ČSR protestovala; ASMIP, PA, Grčka,

transporta nalazili su se i proterani grčki učitelji i vaspitači predvođeni Nikosom Georgijadisom, optuženi za protivjugoslovensko delovanje i "zloupotrebu gostoprinstva". Njima je na teret stavljano (pored glavnog razloga-otvorenog izjašnjavanja za Rezoluciju IB), posebno sa strane slavomakedonskih emigranata, da su na svaki način sprečavali učenje na makedonskom, širenje literature pa i samu njegovu upotrebu.¹⁰¹

Zvanično objašnjenje gašenja izbegličke "komune u Buljkesu" pruženo je u opširnom redakcijskom članku, objavljenom u beogradskoj "Borbi" 5. septembra 1949. godine.¹⁰² U njemu je iznesena "istorija" nastanka ove osobene zajednice, sa neugodnim detaljima o zloupotrebama njenog rukovodstva, otkrivenim posle inspekcije državne Kontrolne komisije, svedočenjima onih njenih nezadovoljnih i maltretiranih stanovnika koji se nisu slagali sa "linijom" Zaharijadisa i njegovih tamošnjih pristalica. Na taj način je stavljena tačka na "slučaj Buljkes".

1949, f 40, d 13, pov. 415782, Br. 1271/pov/49, Prevod protestne note Ambasade ČSR u Beogradu, 29. VIII 1949.

¹⁰¹ ASMIP, PA, Grčka, 1949, f 40, d 14, pov. 43359, Saopštenje Centralnog odbora JCK, Beograd, 1. X 1949.

¹⁰² "Špekulantski podvizi"...